

címkerasztás szintjéig képesek megtanulni csak, ám ha netán másképpen megnevezve vagy körülírva találkoznak velük, képtelenek rájuk ismerni. De hát *A városalapító* aligha nekik íródott, Konrád György regényének ők inkább csak tárgyát képezik. Nem utolsósorban ott, ahol a szerző az „ismeretlen alattvalónak” állít kíméletlenül jellemző „örök emléket”.

Felülmúlta-e önmagát Konrád *A városalapító*ban, jobb-e vagy gyengébb-e második regénye *A látogató*nál, ezek után úgy tetszik, végleg mellékes kérdés. Amennyiben viszont mégis válaszolni szeretnénk rá, inkább csak kitérően válaszolhatunk: nem jobb, de nem is gyengébb, inkább más csupán. Annak ellenére, hogy a stíluseszközök tekintetében annyiban beszélhetünk változásról csak, amennyire azt tárgyának mássága megkövetelte. Ebből eredően érezzük *A látogató*hoz képest *A városalapító*t talán kevésbé érzékletesnek, de ugyanakkor lényegbevágóbbnak, általános érdekű mondanivalójából fakadóan pedig kivételesen izgalmasnak is.

VARGA Zoltán

ESZMECSERE

A SZAKADÓRÓL, MÉG EGYSZER

Első inkább a kötet kapcsán, semmint magáról a kötetről írt jegyzetemben (*Misao/Gondolat*, 1977. május 24.) Dudás Károly közírást igényes újságírásunk egyik sajátos típusához soroltam. Ahhoz, amely nem annyira a korszerű politikára, inkább a korszerű életre; nem a közéleti akarásainkra, rövidebb-hosszabb távú társadalmi terveinkre és programjainkra összpontosít, hanem azok sikeres és kevésbé sikeres megvalósulását kíséri nyomon, hanem elsősorban magára az emberre és emberi mikroközösségekre figyel fokozott érzékenységgel. Vagyis, amely az életmód és életforma valóságát, jelenét és távlatait, alakulását és konzerválódását, előrelendüléseit és megtorpanásait vizsgálja, miközben érdeklődése fókuszában mindig a konkrét ember áll, a maga egyszer élhető életének létproblémaival és örömeivel, terveivel és vereségeivel.

Időközben a szerző egyik nyilatkozatában „riport-szociográfiának”, a publicisztika és irodalom, illetve a publicisztika és szociográfia határmezsgyéjén álló műfajnak nevezte a magát, s Utasi Csaba *Hid*-beli kritikája is „több valóságsíkot megmozgató és egybejátszó riport”-nak minősíti Dudás írásgyakorlatát, amely azonban „már a szociográfiai tanulmány felé mutat előre”.

S csakugyan, a szociografikus jelleg hangsúlyozása is mindenképpen odakívánczlik a *Szakadó* műfaji minősítéséhez. Közelebbi, szűkítő meghatározásként pedig azt is mondhatnánk: *parasztság-szociográfiai riport*

tok e kötet írásai. Mert Dudás vörösmarti, bodolyai, kopácsi, kórógyi, harasztj és kupuszinai; Csík menti, Topolya, Ada, Becse és Kovin környéki; kucurai, egyházaskéri, jázovai, kovačicai, kanizsai és csantavéri; szentmihályi, jankahídi, felsőhegyi és székelykevei riportalanyai, néhány kivétellel — földművesek. Pontosabban: jobbra *előregedett* mezőgazdasági dolgozók, akik között csak elvétve találunk néliparost, halászt vagy egyéb foglalkozásút. Az *idős* földművesek *konkrét* élethelyzete és sorsa áll tehát szerzőnk érdeklődésének központjában, amiért is könyve — némi túlzással — afféle parasztéleti-gerontológiai kisenciklopédiának is nevezhető... Am miközben alanyainak sorsát el- és kibeszélteti, Dudás Károly a mai parasztsélet múltját, történelmi hátterét is föl-főlillantja, néhol helytörténeti vázlatot is nyújt, kitér szövetkezeti mozgalmunk létrejöttére és felbomlására, mindenekelőtt pedig: egy-egy kistelepülés társadalmi alapproblémáját több szögből, több emberi sors távlatából is megvilágítja. Mindezzel aztán csakugyan jócskán meghaladja az egysíkú riport kereteit, s a szociográfia összetettebb társadalomrajzához közelít.

Más kérdés azonban az *irodalmi* jelleg jelentése a kötetben. Dudás Károly könyvének ugyanis szerintem épp abban van honi egyedisége és eredetisége, hogy legjobb lapjain nem akar más, „csak” — igényes újságíró lenni. Nem szépiró, „csak” újságíró, a szó legjobb értelmében. Vagyis, Ady Endre-i „szentírásos ember”, akinek az újságírás szakma is, foglalkozás is, kenyérkereset is, de mindezzel együtt a mindentől elválaszthatatlanul — *hivatás* is. Értelmiségi és közéleti misszió. Ez a misszió pedig Dudás eddigi gyakorlatában csak benső, etikai indítékainál fogva rokon, mondjuk, Petkovics Kálmán, Domonkos István vagy Németh István közírásával. Am megvalósulási módjában/formájában — eredeti, sajátos, nem epignyszerű.

Az irodalmiasítás szándékának — szerencsés — hiányáról mindenekelőtt e riportok *egyszerű* — *időrendi* — *szervezete* tanúskodik. Raporterünk ugyanis elenyészően keveset alakít az elébe táruló életvalóság naturalis rendjén: jelzi a terepre érkezés körülményeit, rövid környezetrajzot ad, s máris alanyai rendezetlen, hömpölygő, formában nem állt élménybeszámolóinak adja át a teret... S ezek a monológok épp akkor a leghatásosabbak, amikor viszont a túl kerek, túl okos, túlságosan „szabatos” nyilatkozatokat olvassuk, akkor az olvasói figyelem a megnyilatkozóni akaró embर्सors helyett magára a szerzőre terelődik, aki ilyenkor ösztönösen — és fölöslegesen — mintha több akarna lenni a jó szemű, helyzetudatosító újságírónál... S riportjainak formazáró *kerete* is olyankor a kevésbé hatásos, amikor — irodalmias; amikor például „témához illő” vagy vele esztétikailag ellentétes „hangulati kép” zárja a riportot...

A szépirodalmi jelleg hasznos, funkcionális hiányáról tanúskodik a *közvetlen lírizmus* kirekesztése is. Az eddigi kritikák is hangsúlyozták: raporterünk diszkréten „kivonul” riportjaiból, nemcsak fő-, de epizód-

szerepet se ad magának, keveset magyaráz és bírál, az értelmi és érzelmi kommentálást riportalanyaira bízva. Félmondatos, elszóllásszerű ritka megjegyzései, kiutat sejtető reflexió vagy javaslatjai éppen ezért külön súlyt kapnak, s igen hatásosak. Főlöszleges didaktizmus és érzelmesség pedig igazán csak elvétve található a kötetben. A közvetlen személyesség szigorú kizárása azonban egy vonatkozásban néha a minőség rovására megy: a riportalanyok gyakran egyetlen hosszadalmas monológban adják elő egész élettörténetüket. A riporteri *közvetlen* jelenlét, a *személyes* nyelvi intervenció ilyenkor igazán jól jönne.

Negatív értelemben kell említést tenni a riportalanyok „irodalmiasított” nyelvéről. Dudás ugyanis általában igen választékos, pallérozott irodalmi nyelven beszélgeti a szereplőit, s a tájnyelvi íz például csak igen ritkán van jelen szövegeiben — már akkor valósággal üdítően hat. Ily módon sokszor ébreszt olvasói kívánságot: bárcsak *magnóval* járná a terepét, s ne jegyzetfüzettel...

Mindezek alapján úgy vélem, Dudás Károly autentikus riporteri gyakorlatára jelenleg a „falu- és tanya-szociográfiai publicisztika” vonatkozatható leginkább. Ami azt is jelenti, a „műfaji nyújtást” egyelőre csak a szociográfia irányába látom, de nem a dokumentum-szépítő próza felé is. Ami kell-e ismételt hangsúlyozni: ezt csöppet se tartom a módszer fogyatékoságának.

E szociografikus közírás számomra igen rokonszenves szemléleti érénye, hogy nem űz — parasztrómantikát. Ment a (főleg aggkori) parasztsorsok űtvesztőit járva, szerzőnk nem a sose volt „régi szép” időköt sóvároja vissza, s nehéz sorsú riportalanyainak helyzetéért nem is csak a rendszerbeli fogyatékoságainkat kárhóztatja: nem huny szemet a történelmi örökségként tovább élő paraszti konzervativizmus, szubjektív maradiság fölött sem.

S ugyancsak rokonszenves szemléleti sajátága a kötetnek, hogy riportjai nem az agrárpolitikai intézkedéseink, terveink és programjaink pusztá illusztrációi akarnak lenni. Inkább a póre, önmagukban és beszédes *élet-tényekkel* néznek szembe, s a „megideologizálás” kísértése csak igen-igen ritkán hagy rajtuk némi nyomot. Úgy tűnik, szerzőnk nem az agrárpolitikai dokumentumainknak, hanem egyik riportalanyának, az októberi díjas csantavéri ifjú termelőnek a szemszögéből nézi és látatja a falut és a falu-problematikát: „Epruvettában akarunk kitenyészteni öntudatos földműveseket, akik eszmeileg föl vannak világosítva, tudják, hogy mi a társadalom és a maguk érdeke, és gondolkodás nélkül követik ezeket az érdekeket. Hát nem éppen így áll a dolog (...) Ha a földműves anyagi helyzete rendezetlen, jövője bizonytalan, az istennek se áll oda politizálni, hiába okosítjuk föl eszmeileg. Ha nem tudja, kinek termel, mennyiért termel, minék termel. A gazdasági helyzetét kell megszilárdítanunk, a legminimálisabb anyagi biztonságát szavatolnunk, aztán beszélni neki öngazgatásról, társulásról...” Nem véletlen, hogy a *konkrét* élet-

tényeknek a nyílt tekintetű riportere a maga nyelvezetéből is kiűzte az újságírásunkban még gyakran kísértő „referátumos” frazeológiát.

Idill helyett ellen-idill, sőt dráma: ez jellemzi tehát a kötet összképét. S mennyire adekvát ez a kép! Mégpedig nem azért, mert Dudás portréi jobbra előregedatt, nincstelen és magukra hagyott, tehát dramatikus létehelyzetű emberekről készültek. Sokkal inkább azért, mert e riportok szociográfiai többletéből egész agrárvilágunknak is egy mély emberi drámája sejtlik föl. Az a folyamat ugyanis, amelyet általában a mezőgazdaság szocialista átalakulásának szoktunk nevezni, a *Szakadó* tanúságaként — jórészt és voltaképpen — *nem* pusztá átalakulás, átminősülés. Inkább: *elhalás* — és *újjaszületés!* Egyféle gazdálkodásmód és életforma, sőt egész kis agrárközösségek és települések elhalása s egy új gazdálkodás- és életmód kezdete. S micsoda emberi drámákat fed e folyamat! Mert az új születése csupán és csakis gépesítés útján képzelhető el, a gépesítéshez viszont komoly alaptőke s fiatal családi munkaerő szükségeltetik, ahol pedig mindez nincs — ott kezdődnek a *Szakadó* élet-történetei... S mellesleg legyen mondva: az új vajdasági agrártörvény tervezetének létrejötte a legjobb bizonyossága annak, hogy közel sem holmi „egyedi esetekről” van itt szó, hanem osztársadalmi problémáról.

Dudás Károly könyvének megjelenése számomra épp ezért ment relevációszámba: tudatosította, hogy „a mezőgazdaság szocialista *átalakulása*” túlságosan is — epikus, nem eléggé dramatikus fogalom... Mert közhely, hogy forradalom nincs dráma nélkül, s az a technikai-technológiai forradalom is, mely rónáinkon immár három évtizede zajlik, szükségképpen kitermeli a maga drámáit.

Csupán különböző műfajú krónikások kellenek, akik e drámákat — leírják.

Dudás Károly ezt teszi — a szociográfiai riport műfajában.

BOSNYÁK István

F I L M

A MEGMENTŐ

(Izblavitelj)

A filmtörténet állítása szerint a tudományos-fantasztikus film igazi atyja Georges Méliés, az *Utazás a Holdba* című meghökkentő film rendezője. Kezdetben volt tehát Méliés, a „varázsló” s 1902-ben — a bol-

Rendező: Krsto Papić, forgatókönyvíró: Alekszandr Grin novellája nyomán Ivo Brešan, K. Papić és Zoran Tadić, zeneszerző: Branc Živković, operatőr: Ivica Rajković, szereplők: Ivica Vidović, Mirjana Majurec, Relja Bašić, Fabijan Sovagović és még sokan mások.